

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.147:004.8:338.48

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.102.13>

М. В. Бєлікова

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, менеджменту та туризму
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2587-4295>

А. П. Безхлібна

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1027-7452>

П. В. Бобрикін

старший викладач кафедри підприємництва, менеджменту та туризму
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5820-8475>

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ШІ У ВИКЛАДАННЯ НОРМАТИВНИХ І ВИБІРКОВИХ ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ»

Стаття присвячена дослідженню особливостей використання технологій штучного інтелекту у професійній підготовці майбутніх фахівців зі спеціальності «Туризм і рекреація» в умовах невідповідності між потребами ринку праці та змістом освітніх програм. Інтеграція ШІ у викладання нормативних та вибіркових дисциплін, зокрема «Основи туризмознавства», «Організація підприємницької діяльності», «Організація туристичного бізнесу», «Організація туристичних подорожей», «Організація екскурсійної діяльності та музеєзнавство», «Готельно-ресторанна справа», «Основи міжкультурної комунікації», «Історія розвитку туризму та рекреаційної діяльності» та інші дозволяє досягти переваг у викладанні та підвищити гнучкість освітнього процесу, залученість студентів та відповідність освітніх програм сучасним вимогам ринку праці.

Особливості інтеграції ШІ у викладання нормативних і вибіркових дисциплін для спеціальності «Туризм і рекреація» полягають у тому, що ШІ трансформує освітній процес, переорієнтовуючи його на формування адаптивних, аналітичних та практичних компетенцій у здобувачів освіти. У нормативних дисциплінах ШІ забезпечує персоналізацію засвоєння фундаментальних знань через адаптивне навчання, коли досягти максимальної ефективності навчального процесу кожного студента. У вибіркових дисциплінах акцент зміщується на використання ШІ для моделювання складних професійних сценаріїв (кейсів) та генерації унікальних туристичних продуктів. Для поширення ефективного досвіду між навчальними закладами пропонується використовувати різні форми десимінації, зокрема, проведення семінарів-практикумів та майстер-класів, документування досвіду через створення методичних рекомендацій. Рекомендовано університетам оновлювати навчальні програми, включаючи теми, пов'язані з цифровими технологіями та штучним інтелектом, а також забезпечувати здобувачів сучасним програмним забезпеченням для симуляції бізнес-процесів з бронювання турів та готелів, забезпечуючи студентам актуальні знання, які відповідають вимогам ринку праці.

Ключові слова: штучний інтелект (ШІ), викладання, нормативні дисципліни, вибіркові дисципліни, туризмознавство, туризм і рекреація, організація підприємницької діяльності, економіка туризму, менеджмент в туризмі, туристична діяльність, організація туристичного бізнесу, організація туристичних подорожей, безпека туризму, організація екскурсійної діяльності, музеєзнавство, міжкультурна комунікація, історія туризму, туроперейтинг.

Постановка проблеми. Зростання впливу ШІ як сучасного глобального технологічного тренду вимагає кардинальних змін у підготовці фахівців спеціальності «Туризм і рекреація». Туризм

активно інтегрує цифрові технології і потребує кадри, які володіють не лише класичними знаннями, а й компетенціями, необхідними для роботи з інструментами ШІ. Основна проблема

полягає в тому, що традиційні методи викладання нормативних та вибіркових дисциплін спеціальності не відображають сучасних вимог ринку праці, коли від випускників спеціальності вимагається закриття певного функціоналу на туристичних та готельно-ресторанних підприємствах, володіння спеціальними програмами, що не забезпечується у вищих навчальних закладах України. Виникає розрив між теоретичною підготовкою та практичними навичками використання ШІ для оптимізації бізнес-процесів, підвищення якості обслуговування та персоналізації послуг в туризмі. Необхідність дослідження зумовлена суперечністю між об'єктивною потребою туристичного ринку у фахівцях, які володіють навичками ефективного використання інструментів штучного інтелекту, та недостатньою адаптацією змісту і методів викладання навчальних дисциплін до сучасних професійних вимог.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Одним з результатів досліджень з проблеми є теоретико-методологічні дослідження організації професійної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності «Туризм і рекреація» та викладання ключових дисциплін з туризму [1; 2; 3]. Дослідження зберегли своє значення, при тому застаріли в наслідок сучасного розвитку та використання нових технологій [4; 5; 6]. Запропонована тема статті поєднує інноваційну технологію ШІ та сферу туризмознавства, підприємництва, туризму та рекреації. Для повного розкриття теми було розділено публікації на три основні напрямки.

Перший напрям, це дослідження ШІ як цифрового інструменту, який можна використовувати для оптимізації процесу прийняття рішень людиною та покращення результатів у певних галузях [7; 8]. Другий напрям досліджень пов'язаний із необхідністю використання штучного інтелекту сучасними туристичними підприємствами [9; 10; 11; 12]. Третій напрям досліджень в контексті теми пов'язаний з тим, як ШІ полегшують викладання різних навчальних дисциплін в освітніх закладах різного ступенів [13; 14; 15; 16]. Отже, інтеграція ШІ в процес викладання дисциплін з туризмознавства, організації туристичного бізнесу та освітній процес загалом оптимізує професійну підготовку фахівців зі спеціальності «Туризм і рекреація» в сучасних умовах.

Мета статті – аналіз особливостей та можливостей інтеграції ШІ у викладання нормативних і вибіркових дисциплін за спеціальністю «Туризм і рекреація» в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Згідно з «Стратегією розвитку туризму Запорізької області на 2021-2027 роки» однією з оперативних цілей є забезпечення якості професійної підготовки кадрів туризму та сфери обслуговування [17]. Цифровізація та розвиток штучного інтелекту

кардинально змінює туристичний бізнес – від персоналізації подорожей до оптимізації управління готельно-ресторанними комплексами та туристичними підприємствами [18; 19].

В умовах цих трансформацій університети, які готують фахівців у сфері туризму, мають слідувати трендам, тому інтеграція ШІ у викладання нормативних і вибіркових навчальних дисциплін створює нові можливості у підготовці фахівців з туризму і рекреації. Необхідно зауважити, що нормативні дисципліни є обов'язковими предметами, встановленими державним стандартом освіти або навчальним планом спеціальності «Туризм і рекреація». Їх мають вивчати всі студенти певної програми. Вибірковими дисциплінами є предмети, які студент самостійно обирає з переліку, запропонованого університетом (кафедрою), відповідно до своїх інтересів або майбутньої спеціалізації.

ШІ надає інструменти для симуляції та імітації реальних бізнес-процесів. Прикладом симуляції в екскурсійній діяльності та культурно-масовій роботі музеїв є імітація реального процесу організації екскурсії, дозволяючи студентам відпрацювати навички її планування. Тобто можна розробити екскурсійний маршрут Запоріжжям з урахуванням розташування найближчих бомбосховищ та укриттів у разі повітряної тривоги. Отже, значення симуляції полягає в тому, що розвиває практичні навички з планування, комунікації, бюджетування, імітує реальні виклики з непередбачуваними ситуаціями.

Аналіз великих даних (Big Data) застосовується під час вивчення дисциплін з організації туристичного бізнесу, подорожей, екскурсійної діяльності, і може бути інтегрований у дисципліну «Основи міжкультурної комунікації», оскільки дозволяє опрацьовувати клієнтські відгуки, зокрема іноземців, виявляти проблемні аспекти обслуговування, споживчі вподобання та сучасні тенденції у сфері туризму, що сприяє формуванню практичних навичок аналітичної роботи та розвитку комунікативної компетенції.

Студентам першого курсу використання ШІ дозволяє моделювати та аналізувати кейси (ситуації) в безпечному навчальному середовищі, коли можна задавати питання, якщо чогось не знаєш, помилятися під час навчання і не боятися засудження під час вивчення «Історії туризму» та «Основ туризмознавства», що робить навчання більш інтерактивним та практико-орієнтованим. Наприклад, студенти за допомогою ШІ проводять симуляцію подорожі у різні епохи (античність, середньовіччя, Новий час, сучасність).

У межах дисципліни «Готельно-ресторанна справа» можна використовувати різноманітні інструменти ШІ для підвищення якості навчання та моделювання реальних ситуацій – діалогів

з клієнтами, створення сценаріїв обслуговування, генерації меню або маркетингових текстів, симуляції поведінки гостей з різними потребами та емоційними станами, для аналізу даних про бронювання, продажі, відгуки клієнтів, для моделювання обслуговування іноземних гостей.

Під час вивчення «Основ туризмознавства», «Безпеки туризму», «Економіки туристичного підприємства», «Туроперейтинг» студенти мають можливість розробити тури, ШІ допомагає з описами, бюджетом, безпекою, грати в ділову гру/рольову симуляцію «Я – туроператор», коли ШІ моделює клієнта з певними запитами, а студент має запропонувати відповідний турпродукт. У вибіркових дисциплінах увага приділяється застосуванню ШІ для розробки інноваційних туристичних продуктів. Як наслідок в результаті симуляції та розгляду кейсу залученість і вмотивованість студентів зростає [20].

Фундаментальне твердження про те, що інтерактивні методи, до яких можна віднести інструменти ШІ зокрема, є чинником підвищення мотивації студентів є загальноновизнаним та підтверджено численними дослідженнями у сфері педагогіки і вищої освіти. Основою для застосування цифрового інструменту ШІ є комунікація, яка стимулює мотивацію студентів до взаємодії, а професійна мотивація викладача є важливою складовою самого освітнього процесу, як і правильна організація управління викладачами мотиваційними станами студентів, які призведуть до досягнення цілей. Орієнтація на досягнення цілей та сприйняття навчального матеріалу зумовлюється тим, як викладач делегує задачі, створює безпечну творчу атмосферу навчання та контролює виконання завдань [21]. Як наслідок покращується загальна якість презентацій, коли студенти використовували ШІ для збору інформації та її візуалізації на слайдах.

В той же час застосування ШІ потребує стимуляції у студентів критичного мислення, тому що ШІ нерідко видає на запит неіснуючі публікації та неперевірену інформацію. Тут треба розділяти відповідальність студента і викладача у дослідницькій діяльності, активізувати перевірку студентом отриманої інформації в кількох джерелах. Важливо також навчати студентів формулювати ефективні прокти (запити) до ШІ, уточнювати отриману інформацію шляхом переформулювання запитів, а також використовувати розширений пошук для виявлення достовірних джерел. Це сприятиме розвитку інформаційної грамотності та навичок самостійного аналізу даних.

До появи ШІ траплялися, і зараз продовжують траплятися випадки, коли до наукового обігу вводилося якесь твердження або факт, який не відповідало реальності, зокрема спрощення теорії А. Маслоу, який ніколи не зображував свою теорію

у вигляді піраміди, яка була створена його популяризаторами, що призвело до твердження, що спочатку потрібно повне або майже повне задоволення потреб нижчого рівня, перш ніж людина може перейти до потреб вищого рівня. Насправді він визнавав, що потреби вищого рівня можуть домінувати над базовими. Отже, інтеграція ШІ у навчання з туризмознавства дозволяє перетворити абстрактні теми на практичні кейси, навчити студентів працювати з цифровими інструментами, стимулювати самостійне мислення та творчість.

Інтеграція ШІ є можливістю для розвитку цифрових навичок викладачів та студентів. Впровадження ШІ вимагає розробки нових освітньо-професійних програм, силабусів, методичних рекомендацій, навчальних планів та підвищення кваліфікації та вмотивованості викладача. Студенти повинні навчитися ШІ-грамотності, щоб розуміти роботу інструменту ШІ, етичні аспекти та обмеження. Існує потреба у колабораціях із зовнішніми стейкхолдерами, щоб університети мали можливість співпрацювати з туристичними підприємствами, які вже використовують ШІ, переймати їх практичний досвід: направляти здобувачів освіти на навчальну практику, а викладачів – на стажування та підвищення кваліфікації на відповідні туристичні та готельно-ресторанні підприємства.

Перспективи інтеграції ШІ в освіту супроводжуються викликами, пов'язаними з етичними дилемами використання даних та авторським правом, необхідністю модернізації технічної, цифрової та організаційної бази та забезпеченням готовності викладачів до роботи з новими технологіями, ведуться жорсткі дискусії про ризики використання ШІ в академічній спільноті [22].

Висновки і пропозиції. Особливості інтеграції ШІ у викладання на спеціальності «Туризм і рекреація» полягають у тому, що ШІ надає можливості для персоналізації засвоєння фундаментальних знань через адаптивне навчання, щоб оптимізувати засвоєння знань, заповнити прогалини та забезпечити максимальну ефективність навчального процесу кожного студента у нормативних дисциплінах. У вибіркових дисциплінах акцент зміщується на використання ШІ для моделювання складних професійних сценаріїв та генерації унікальних туристичних продуктів. Таким чином, інтеграція ШІ трансформує викладання з пасивної передачі знань на формування адаптивних, аналітичних та практичних компетенцій, необхідних для роботи в туристичному бізнесі.

Інтеграція штучного інтелекту у викладання нормативних і вибіркових дисциплін спеціальності «Туризм і рекреація» може здійснюватися через різні форми десимінації для поширення ефективного освітнього досвіду між навчальними закладами. Однією з форм десимінації є проведення семінарів-практикумів (Workshops), майстер-кла-

сів, інформаційних семінарів та практичних занять, де демонструються приклади використання ШІ у плануванні маршрутів, аналізі туристичних трендів або створенні віртуальних гідів, викладачі-новатори демонструють колегам готові ШІ-інструменти та методики їхнього застосування. Другою формою десімінації може бути документування досвіду, яке включає створення методичних рекомендацій та цифрових бібліотек ШІ-кейсів, що дозволило б викладачам обмінюватися готовими сценаріями симуляцій та навчальними завданнями, які можна одразу використовувати. Корисним є створення методичних рекомендацій, які містять приклади застосування ШІ у конкретних дисциплінах. Важливо також університетам оновлювати навчальні програми, включаючи теми, пов'язані з цифровими технологіями та інтелектуальними системами та закуповувати сучасні програми для симуляції бронювання турів, готелів, квитків тощо. Це дозволить студентам отримувати актуальні знання, які відповідають сучасним вимогам ринку праці.

Список використаної літератури:

1. Мамотенко Д., Безхлібна А.П., Гресь-Євреїнова С.В. Навчальний посібник «Ризики та економічна безпека туристичних підприємств» для здобувачів вищої освіти спеціальності 242 «Туризм», освітня програма «Туризмознавство» ОС «Бакалавр». Запоріжжя : Національний університет «Запорізька політехніка», 2022. 244 с.
2. Белікова М.В. Особливості викладання музеєзнавства та організації екскурсійних послуг в професійній підготовці майбутніх фахівців з туризму. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Випуск № 88. С. 52–57. doi.org/10.32840/1992-5786.2023.88.9
3. Multu Yusuf, Zaytseva V., Tsviliy S. Innovations in the educational process regarding the training of tourism and recreation specialists by the university. *Актуальні проблеми та тренди розвитку систем управління в сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-пр. конф., 26 березня 2025 р. Дніпро : Укр. держ. ун-т науки і технологій, 2025. Р. 235–236.
4. Белікова М.В., Зайцева В.М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2015. 180 с.
5. Інноваційний розвиток туризму та готельно-ресторанного господарства : монографія / колектив авторів; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. 202 с.
6. Никоненко С.В., Цвілий С.М. Вдалий вибір офісу туристичного агентства як запорука успішного бізнесу. *Економічні студії*. Науково-практичний журнал. 2019. № 4(26). С.105–111.
7. Богом'я В., Гудзь А. Штучний інтелект: сучасний стан і перспективи застосування. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. Київ, 2023. № 46(1). С. 13–17. doi.org/10.33099/2311-7249/2023-46-1-13-17
8. Фратавчан В. Г., Фратавчан Т. М., Лукашів Т. О., Літвінчук Ю. А. Методи та системи штучного інтелекту : навчальний посібник. Чернівці : ЧНУ, 2023. 114 с.
9. Семак Б.Б. Аналітична оцінка впливу цифрових маркетингових технологій на поведінку споживачів у сфері туризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2025. № 12. С.76–85.
10. Emrullah Erul, Alper Işın. Chats with ChatGPT: Importance of ChatGPT in Tourism. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 2023, 11 (1). Р. 780–793. doi.org/10.21325/jotags.2023.1217
11. Цвілий С.М. Штучний інтелект в клієнтоорієнтованих сервісах туристичного, готельного та ресторанного бізнесу. *Підприємництво, облік та фінанси: сучасний стан й перспективи повоєнного відродження* : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Херсон – Кропивницький, 21 травня 2025р.). Херсон: ХДАЕУ, 2024. С. 435–438.
12. Кукліна Т.С., Цвілий С.М., Журавльова С.М. Використання штучного інтелекту в туристичному бізнесі. *Вісник ХНТУ*. 2025. Випуск 1(92). Частина 2. С. 332–337.
13. Білецький В., Онкович Г., Білецький В. Місце і роль штучного інтелекту у системі сучасного освітнього процесу. *Geotechnologies*. 2025. Volume 8. С.1–180.
14. Гриценчук О. Використання штучного інтелекту в освіті: тенденції та перспективи в Україні та за кордоном. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2024. Випуск 10. С. 152–161.
15. Шакун Н.А. Інтерактивні технології в процесі формування профорієнтаційної компетентності викладача. *Multidisciplinary challenges in contemporary science: innovations and collaboration (Poland)*. Materials. International scientific conference. September 15, 2023, Poland. С. 13–17.
16. Кияшко С.О. Системи штучного інтелекту як перспективний педагогічний та управлінський засіб. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2025. № 100. С. 106–114. doi.org/10.32782/1992-5786.2025.100.17

17. Стратегія розвитку туризму Запорізької області на 2021-2027 роки. URL: <https://drive.google.com/file/d/1-gwTdCkIZbDI8340LdJmSzxGQE3Vf28/view?fbclid=IwAR2Wji9cTu9GR5-GIzu5YCBJIld2lZxVdHjLxQ410y9iWxgHZm8a8rEwh34> (дата звернення: 20.10.2025 р.).
18. Безхлібна А.П., Кукліна Т.С., Журавльова С.М. Стратегічні перспективи підвищення конкурентоспроможності ресторанного бізнесу України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2025. № 201 С. 14–21.
19. Цвілій С.М., Михайлик Д.П., Бобрикін П.В. Стратегія розвитку туризму регіону в цифровій економіці. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. Випуск 13.
20. Мелікова С.О. Інтерактивне навчання як засіб активізації навчальної діяльності студентів. *Теоретико-практичні проблеми педагогіки вищої школи*. 2012. Том 33. С. 149–157.
21. Поліщук О. Мотивація та її ресурси в інформаційному освітньому процесі. *Вплив комунікативно-інформаційного простору на психологічні особливості й особистісні ресурси людини в умовах дії дестабілізаційних факторів на суспільство* : монографія / за наук. редакцією І.М. Зварича. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2022. С.227–252.
22. *Інтеграція штучного інтелекту в освіту – виклики та можливості* : збірник тез науково-методичних доповідей Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації (Київ, 10 грудня 2024 р. – 20 січня 2025 р.). Київ – Львів – Торунь : Національний університет фізичного виховання і спорту України, Liha-Pres, 2025. 968 с.

Byelikova M., Bezkhlibna A., Bobrykin P. The Features of integrating AI into teaching normative and elective subjects in the specialty “Tourism and Recreation”

The article is dedicated to the study of the features of the use of artificial intelligence technologies in the professional training of future specialists in the specialty “Tourism and Recreation”. The focus is on the integration of AI in the teaching of normative and elective disciplines “Fundamentals of Tourism Studies”, “Organization of Entrepreneurship”, “Organization of Tourism Business”, “Organization of Tourist Travel”, “Organization of Excursion Activities and Museum Studies”, “Organization of Hotel Management”, “Organization of Restaurant Management”, “Fundamentals of Communication in Tourism”, “History of the Development of Tourism and Recreation” etc. It has been established that the use of AI tools allows to increase the flexibility of the educational process, student involvement and compliance of educational programs with modern labor market requirements.

The features of the integration of AI into the teaching of normative and elective disciplines for the specialty “Tourism and Recreation” are the AI transforms the educational process, reorienting it towards the formation of adaptive, analytical and practical competencies in students in normative disciplines, AI ensures the personalization of the acquisition of fundamental knowledge through adaptive learning, while achieving maximum efficiency of the educational process of each student. In elective disciplines, the emphasis is shifted to the use of AI for modeling complex professional scenarios (case studies) and generating unique tourism products. To spread effective experience between educational institutions, it is proposed to use various forms of dissemination, in particular, conducting workshops and master classes, documenting experience through the creation of methodological recommendations. Universities are recommended to update their curricula, including topics related to digital technologies and artificial intelligence, as well as purchase modern software for simulating business processes for booking tours and hotels, providing students with up-to-date knowledge that meets the requirements of the labor market.

Key words: artificial intelligence (AI), teaching, normative disciplines, elective disciplines, tourism studies, tourism and recreation, entrepreneurial activity, tourism economics, tourism management, tourist activities, organization of tourism business, organization of tourist trips, tourism safety, excursion activities and museum studies, intercultural communication, history of tourism, tour operator management.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025